

ΑΠΟ ΤΗ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

ΘΥΜΗΣΕΣ

Σὺς 23 Αὐγούστου 1921 μπαρκαριστήκαμε στὸ ἐπίταχτο «Χαλκίς». Εἴμαστε ὅλοι ὅλοι καμμιά ἑφτακοσαριά στρατιῶτες. Οἱ περισσότεροι πάγαιναν στὸ μέτωπο καὶ λίγοι, ὡς εἴκοσι, εἴμαστε συνοδοὶ ὑλικοῦ, ἀδειοῦχοι, ὑπηρέτες ἀξιωματικῶν, ἢ δὲν ξέρω τί ἄλλο.

Ὁ ἥλιος ἦτανε χαμπηλιά, μὰ ἔκανε ζέστη ἀκόμα. Μὲ τὰ βασιλέματα βγήκαμε ἀπ' τὸ λιμάνι τῆς Σμύρνης.

Ἐπιασα λίγον τόπο πάνου στὸ κατάστρωμα, ἄπλωσα τὴ μισὴ κουβέρτα μου καὶ ἔγειρα. Στὸ πλεuro μου εἶχα βάλει, σὰν πρόχωμα, τὸ «κιβώτιον ὑλικοῦ». Αὐτὸ τὸ κιβώτιο ἦτανε μιὰ κάσα πετρελαίου ποὺ εἶχε μέσα ἕξι πριόνια, δυὸ λάμπες μὲ τὰ λαμπογυάλια τους, ἕνα φτεροῦ ξεσκονίσματος, δυὸ κατσαβίδια καὶ μιὰ πένσα. Τὸ «ὕλικόν», ποὺ θὰ συνώδευα ὡς τὸ Ἐσκίσεχιρ.

Ἐτσι μοῦ δινόντανε ἡ εὐκαιρία νὰ ξεκολλήσω λίγο ἀπὸ τὴ Σμύρνη.

Ὡς τὰ Στενά τῶν Δαρδανελλίων, ὅπου φτάσαμε τὸ πρωῒ τῆς ἄλλης μέρας, εἶχαμε θάλασσα λάδι. Ἐκεῖ πρὸς τὴ χερσόνησο τῆς Καλλιπόλης εἶδαμε τὰ βουλιαγμένα καράβια. Ἀπὸ τὴ στεριά μᾶς καραούλιζαν τὰ πρῶτα πυροβολεῖα. Καὶ σ' ἕνα μέρος ἐκεῖ κάπου ἀναπαυόντανε ἀνθρώπινα κορμιά. Κάτου ἀπὸ τὸ χῶμα. Κάθε ἕνας ἄσπρος σταυρὸς κι ἕνα κεφάλι.

Ἄς γυρῶ τὰ μάτια μου καὶ δεξιὰ, κατὰ τὸν τόπο τοῦ Σαντζὰκ Βίγας. Τὰ ἐρείπια ἐνὸς χωριοῦ βλέπω. Κάπου αὐτοῦ κοντὰ εἶναι καὶ τὰ ἐρείπια τῆς Τροίας.

Πυροβολεία, κάστρα, βλέπουμε κάθε τόσο. Στις έννια και μισή φτάσαμε στο Τσανάκ-Καλέ. Σταθήκαμε δέκα λεπτά τῆς ώρας. Μιά ἀτμάκατος με κίτρινη σημαία μᾶς ἐπισκέφτηκε, κι ὕστερα κόλλησαν στὰ πλευρὰ τοῦ βασικοριοῦ μας βάρκες με σταφύλια, ντομάτες, αὐγά. Ἐνα τενεκεδένιο κουτί δεμένο στὴν ἄκρη κονταριοῦ εἶχανε οἱ βαρκάρηδες, καὶ μᾶς ἀνέβαζαν ὡς τὴν κουπαστὴ τὸ ἐμπόρευμά τους. Πρῶτα βέβαια τοὺς στέλναμε τὰ λεπτά. Κι ὅταν ἀκόμα ξεκίνησε τὸ βαπόρι, οἱ βάρκες δὲν ξεκόλλησαν ἀπὸ τὰ πλευρὰ του. Σὲ λίγο, ἂν καὶ θέλανε πολλοὶ φαντάροι ν' ἀγοράσουν σταφύλια ἢ ντομάτες, οἱ βαρκάρηδες ἔλυσαν τὰ σκοινιά καὶ τὰ πλεούμενά τους ἔμειναν πίσω, μέσα στὸ κῦμα καὶ σιτὸν ἀφρὸ πὸν σήκωνε τὸ βαπόρι.

Ἄργά, στις ἔξη τὸ ἀπόγιομα, ἄρχισε ἡ θάλασσα ν' ἀγριεύει. Πολλοὶ στρατιῶτες ἔγιναν ἄνου κάτω. Ἐγὼ καθόμωνα ἀτάραγος στὸ κιβώτιό μου καὶ γουστάριζα τὰ κύματα πὸν πηδούσανε πάνου στὸ κατὰστρωμα. Ἦρθε κι ἡ σειρὰ μου ὅμως. Ἡ ναυτία μ' ἔπιανε, καὶ γλήγορα γλήγορα ξαπλώθηκα χάμου, δίπλα σὲ ἄλλους συναδέρφους. Γιὰ νὰ μὴ με παίρνει τὸ νερό, ἔβαλα τὸ κιβώτιο μπροστὰ στὸ κορμί μου. Μὰ οἱ ἀφροὶ πηδούσανε ἀπὸ πάνου. Δεξιὰ μου ἀναστέναζε καὶ βογγοῦσε ἕνας, ζερβιά μου ἄλλος. Στὸ κεφάλι μου τρίτος καὶ στὰ πόδια μου τέταρτος. Τὸ κατὰστρωμα βρωμίστηκε ὅλο. Μπροστὰ σὲ τέτοια δυστυχία δὲ βάσταξε ἡ καρδιά μου. Ἄρχισα κι ἐγώ. Ὑστερα ἠσύχασα, καὶ με πήρε ὁ ὕπνος. Ὅταν κάποια ὥρα, τὴ βαθειὰ νύχτα, ἔνιωσα νὰ κρυώνει τὸ πλευρό μου. Στὸ κατὰστρωμα ἦτανε θάλασσα τὸ νερό.

—Ἄει στὸ διάολο εἶπα, ἐδῶ θὰ καθίσω, δὲν τὸ κουνῶ πάσο.

Κι ἔμεινα ὡς πὸν μιὰ ψιλὴ βροχούλα, πὸν ἄρχισε νὰ πέφτει, με ἀνάγκασε ν' ἀρπάξω τὴν κουβέρτα μου καὶ τὸ κιβώτιο καὶ νὰ κατέβω στὸ ἀμπάρι. Βρωμοῦσε κεῖ μέσα φανταρίλας, μὰ κοιμήθηκα γλυκὰ ὡς τὸ πρωῖ.

Εἴμαστε στὰ Μουδανιά.

Ἐξαντλημένος, πεδαμένος, βγῆκα στὸ μῶλο. Στὸ πρῶτο

καφενεῖο πὺν βρέθηκε μπροστά μου, πῆρα δυὸ τσαΐα τὸ ἕνα πάνου στ' ἄλλο. Ἄφησα τὰ πράματά μου καὶ πῆγα στὸ φρουραρχεῖο νὰ θεωρήσω τὸ φύλλο μου.

Τὸ δειλινὸ ἔφυγα γιὰ τὴν Προῦσα μὲ τὸ τραῖνο. Σ' ὄλον τὸ δρόμο, δεξιὰ-ξερβιά, βλέπω μουριές. Σὲ χωράφια σὲ πλάγια, σὲ λοφίσκους ὁμαλούς. Ἀνθρώπο δὲν εἶδα κανέναν πουθενά. Καὶ οἱ μουριές ἦτανε φυτεμένες μὲ τάξη, σὲ ὁλοΐσιες δέντροστοιχίες.

Τὰ βαγόνια ἀνοιχτά, ὁ ἥλιος μᾶς ἔκαιγε, οἱ φαντάροι τραγουδούσανε. Βράδυναζε, ὅταν φτάσαμε στὴν Προῦσα. Λίγον τόπο γιὰ ὑπνο γύρευα. Στὸ κάτω μέρος τοῦ σταθμοῦ ἦτανε ἕνα περιβόλι μὲ ἄπειρα δέντρα. Ἡ φυλλωσιὰ μᾶς κορομηλιάς ἔγινε στέγη μου. Πιὸ πέρα, σ' ἄλλα δέντρα ἀποκάτου ἦτανε ξαπλωμένοι φαντάροι, κι ἐδῶ—κεῖ εἶχανε ἀναμένα σπερματοσέτα. Ἡσύχασα στὸ στέρεον τόπο, οὔτε θυμόμουνα τὸ βαπόρι.

Τὸ πρωῖ, τὰ χαράματα, μὲ ξύπνησε μιὰ ἀναμπουμπούλα, ἕνα σούσουρο. Ἄνοιξα τὰ μάτια μου καὶ εἶδα φουσατὰ ὀλόκληρα. Τὸ περιβόλι εἶχε γίνει σωστὸ στρατόπεδο· εἶχε φτάσει μιὰ ἀποστολή. Δίπλα μου εἶχανε κοιμηθῆ δυὸ φαντάροι τῆ νύχτα. Ἐπιασα κουβέντα μαζί τους, κι ὅταν νόμισα πὼς γνωριστήκαμε πιά, τοὺς ἐμπιστεύτηκα τὸ κιβώτιό μου καὶ τράβηξα γιὰ τὴν πόλη.

Τὸ πρῶτο πράμα πὺν ἀντίκρισα ἦτανε τὸ Τούρκικο νεκροταφεῖο, ἕνα δάσος ἀπὸ στημένα λιθάρια μὲ ἔκτυπα γράμματα, καὶ μ' ἕνα κυπαρίσσι ἀνάγλυφο καὶ χρωματισμένο πράσινο. Στὸ πεζοδρόμιο, στὴ ρίζα τοῦ περιμαντρώματος τοῦ νεκροταφείου, καθόντανε σταυροπόδι μιὰ χανούμισα μισόκοπη. Εἶχε μπροστά της μιὰ παράξενη φυλλάδα, καὶ στὸ χέρι κρατοῦσε ἕνα κομματάκι ξύλο, σὰ ζάρι, μὲ γράμματα τούρκικα χαραγμένα στὶς ἔξι πλευρές του. Ὅποιος ἤθελε νὰ μάθει τὴ μοῖρα του, ἔδινε ἕκατὸ παράδες στὴ μάντισσα καὶ γονάτιζε μπροστά της. Γύρω της στεκότανε δυὸ τρεῖς στρατιῶτες καὶ ἕνας Τούρκος. Κάτι γυναικοῦλες Ἑλληνίδες πὺν διάβαιναν, ἔρριξαν μιὰ ματιὰ ἐκείθε καὶ προσπέρασαν λέγοντας: Δαιμονικὲς συνεργεῖες, Θέ μου!

ΔΙΠΤΗ ΣΤΟΡΓΗ

Σ. ΒΙΚΑΤΟΥ

Ἐνας παπᾶς πού κατέβαινε πρὸς τὸ σταθμὸν, κοίταξε καλὰ καλὰ τὴ μάντισσα, χαμογέλασε καὶ μουρμούρισε: Ἴδου τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν καὶ κατηραμένον.

Τὸ γουστόζικο ἦτανε πού καὶ ἡ χανούμισσα κοίταζε τὸν παπὰ μέσα στὰ μάτια, καὶ στὸ τέλος ξέσπασε σὲ γέλιο. Εἶπε καὶ κάτι, μὰ τούρκικα καὶ δὲν κατάλαβα τί.

Τράβηξα πάνου. Ἐνα φτωχικὸ μαγαζάκι, δεύτερο, λίγα σπίτια. Δέντρα. Ἀκούω νερὸ νὰ μουρμουρίζει. Ἐνα καλυβόσπιτο. Στὸν τοῖχο του εἶναι κρεμασμένες στὴ σειρά, ὡς πενήντα ἀρμάθες καπνός, κίτρινος σὰ λίρα. Ἐνας Τοῦρκος κάθεται δυὸ βήματα μακρὰ σὲ ἴσκιο καὶ τὶς φυλάει. Δυὸ φαντάρου πᾶνε καὶ παίρνουν κάμποσα φύλλα καπνό. Ὁ Τοῦρκος φωνάζει, οἱ φαντάρου γελᾶνε καὶ κόβουν ἀπὸ τὶς ἀρμάθες ἄλλα τόσα φύλλα. Ὁ Τοῦρκος σωπαίνει.

Ἐ, τί θάλασσα εἶναι τούτη! Θάλασσα πράσινη. Δέντρα παντοῦ. Τὰ σπίτια ἀνάμεσα στὰ δέντρα, τὰ μαγαζιά ἀνάμεσα στὰ δέντρα, τὰ τζαμιὰ ἀνάμεσα στὰ δέντρα. Καὶ τὰ νερὰ κυλᾶνε παντοῦ. Βαθιὰ ρέματα. Γιοφύρια. Κι ὅλος ὁ κόσμος πού κουνιέται ἀνάμεσα στοὺς στενοὺς δρόμους, δὲν κάνει θόρυβο. Γιατί; Δὲν ξέρω Ἐγὼ λέω πὼς περπατᾶνε καὶ μιλᾶνε σιγὰ γιὰ ν' ἀκούγεται τὸ ἀργυρόηχο γέλιο τοῦ νεροῦ καὶ τὸ θρόϊσμα τῶν φύλλων.

Πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ μου ἄκουσα, τόσο καθαρὰ, τέτοιους ἄγνους ἤχους μέσα σὲ μιὰ πόλη.

Στὰ περισσότερα καφενεῖα ἔχουν μιντέρια ὀλόγουρα στὸν τοῖχο, κι ἐκεῖ πάνου κάθονται σταυροπόδι οἱ τουρκαλάδες καὶ τραβᾶνε τὸ ναργιλέ τους εἴτε καπνίζουν μὲ μακρὸν τσιμπούκι ἢ πίπα. Χουζούρι ἀνατολίτικο.

Σ' ἕναν πλατὺ δρόμο εἶναι μαγαζιά πολιτισμένα καὶ γιὰ μιὰ στιγμή θαρρῶ πὼς βρίσκουμαι στὴν Ἀθήνα. Μπῆκα σ' ἕνα χαρτοπωλεῖο καὶ ψώνισα γιὰ θύμηση τοῦτο τὸ τεφτεράκι ἀπ' ὅπου τώρα ξεσηκώνω αὐτὲς τὶς θύμησες.

Ὁ Βασιλιάς Κωσταντῖνος ἦτανε στὴν Προῦσα, πέρα στὰ λουτρὰ καθὼς ἄκουσα.

Γύρισα κάμποσο δῶ κεῖ χαζεύοντας καὶ περιεργαζόμενα τὰ παράξενα σπίτια καὶ τὰ μεγαλόπρεπα τζαμιὰ.

Μὰ ὡς πού νὰ πεθάνω, θ' ἀκούγω τὸ δροσερὸ μουρμούρισμα τῶν νερῶν τῆς Προύσας.

Τὴν ἄλλη μέρα, πρωτὶ - πρωτὶ ἤμουνα στὸ «Κέντρον ἐφοδιασμοῦ» μαζί μὲ τὸ κιβώτιό μου.

Τ' αὐτοκίνητα ἔρχονταν ἕνα ἕνα κι ἔμπαιναν στὴ σειρά. Καμμιά εἰκοσαριά καμιόνια μαζώχτηκαν. Ὁ μοίραρχος λοχαγὸς ἔρριξε μιὰ ματιὰ ἀπὸ τὸ πρῶτο αὐτοκίνητο ἴσαμε τὸ τελευταῖο κι ὕστερα σήκωσε τὸ χέρι του. Τὸ πρῶτο ἀμάξι ξεκίνησε. Ὁ λοχαγὸς κρατοῦσε τὸ χέρι ψηλά κι ἀνοιγόκλεινε τὰ δάχτυλα. Κι ἕνα ἕνα τ' αὐτοκίνητα ἔφευγαν. Ἐκαμα νὰ πηδήσω πάνου σ' ἕνα, σὲ ἄλλο. Μὰ οἱ σωφὲρ φώναζαν γιατί εἶχανε ὁ καθένας ἀπὸ δυὸ φαντάρους μέσα στὸ ἀμάξι.

— Σὲ κεῖνο τὸ τελευταῖο, ρὲ καθήκι, μοῦ φώναξε ὁ λοχαγός.

Ἐτρεξα ἐκεῖ, μὰ μόλις πάγαινα νὰ σκαρφαλῶσω, ξεκίνησε. Φωνὲς ἐγώ, φωνὲς ὁ μοίραρχος πού σά στάθηκε τὸ αὐτοκίνητο μὲ βόηθησε ν' ἀνέβω. Καὶ φώναζε, πὼς βλάκας θὰ εἶμαι σὲ ὅλα μου τὰ χρόνια!

Βολεύτηκα στὸ πίσω μέρος τοῦ αὐτοκινήτου ὅπου ἡ κουκούλα του ἦτανε ἀνοιχτή. Σὲ λίγο ὠραία θεά ξανοίχτηκε στὰ μάτια μου. Ἐνα κομμάτι τῆς Προύσας. Οἱ στέγες τῶν σπιτιῶν κι οἱ μιναρέδες πρόβαλαν πάνου ἀπὸ τὴν πράσινη θάλασσα.

Ἀρχίσαμε ν' ἀνεβαίνουμε τὸ βουνό. Οἱ μηχανὲς ρόγγαζαν. Χοροπηδούσαμε πάνου στὸν ἀνώμαλο δρόμο. Ἀνηφόριζαν καὶ κάμποσα στρατιωτικὰ κάρρα βαρυφορτωμένα. Βοῖδαραμπάδες ἐδῶ κεῖ. Ζερβιά μου, καθὼς κοίταζα τὴν Προῦσα, ὀρθώνονταν τὸ Κεσίς - Νταγ, ὁ περίφημος Ὀλυμπος τῆς Προύσας, πυκνὰ δασωμένος.

Ὀλοένα σκαρφαλώνουμε στὸ βουνάκι. Πιο ψηλά, κάποιος λόχος μηχανικοῦ ἦτανε κατασκευασμένος σ' ἕνα ἄθλιο

μέρος γιομάτο λάσπες. Οἱ ἄντρες δούλευαν. Ἔσπαζαν πέτρες ἢ ἔσκαβαν μὲ τὸν κασμά.

Περνούσαμε σὲ μέρη μαγευτικά. Ἐνα λαγκάδι, μιὰ πτυχὴ τοῦ βουνοῦ, τὰ πεῦκα, τὰ ἔλατα.

Ἄξον ἢ Ἄκ-σού: Ἐνα μαῦρο χωριό. Καλύβες ἀπὸ λάσπη. Ἐνας λόχος μηχανικοῦ ἔκανε διανομὴ κουραμάνας. Λάσπες, κακό. Ψιχάλιζε. Λίγα χιλιόμετρα πρὸ πέρα εἶδα ἑνὸς αὐτοκίνητου τὸ σκελετὸ καφαλισμένον. Κι ἓνα δέντρο μισοκαμμένο. Πέρασα πάνου ἀπ' τὰ κιβώτια ποὺ εἶχανε μέσα στὸ αὐτοκίνητό μας καὶ πῆγά πίσω ἀπ' τοῦ σωφὲρ τὸ κεφάλι.

— Τί εἶναι κεῖνο τὸ καμμένο αὐτοκίνητο; ρώτησα.

— Στὶς δεκάξη τοῦ μηνὸς τὸ πιάσανε οἱ τσέτες καὶ τοῦ βάλανε φωτιά. Τὸ σωφὲρ καὶ τὸ βοηθὸ του τοὺς κρεμάσανε ἀνάποδα στὸ δέντρο, τοὺς περεχύσανε μὲ βεντζίνα, καὶ τοὺς κάψανε. Γι' αὐτὸ πᾶμε τώρα ὅλα τ' αὐτοκίνητα μαζί. Καὶ μᾶς δώσανε καὶ τούτους τοὺς παλιογκράδες.

Κάποτε ξεκαμπίσαμε στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ. Πήραμε τὸν κατήφορο. Οἱ σωφὲρ σβύσανε τὶς μηχανές. Σὲ καμμιὰ μεγάλη στροφὴ ἔβλεπα ὅλη τὴ σειρὰ τῶν αὐτοκινήτων. Πρῶτο τραβοῦσε ἓνα μικρὸ ἐπιβατικὸ μὲ τὸ μοίραρχο καὶ ἓναν ὑπολογαγό.

Τὸ γιόμα εἴμαστε στὸ χωριὸ ἢ μᾶλλον στὴν πόλη Ἰνεγκιολ ἀπλωμένη σὲ ἴσιον τόπο. Ἀπειραχτη ἀπὸ τὴ φωτιά τοῦ πολέμου. Χαριτωμένη. Ἐδῶ παίρνουν μιὰ ἀνάσα οἱ τραυματίες ποὺ ἔρχονται ἀπ' τὸ μέτωπο. Καὶ τοὺς μοιράζουν κανένα ἀγγό, ψωμί καὶ τσιγάρα. Καὶ σήμερα τ' αὐτοκίνητα ποὺ ρχόντανε ἀπ' τὸ Καράκιοϊ, εἶχανε πολλοὺς τραυματίες. Ὅσοι μπορούσανε εἶχανε πεζέψει καὶ καθόντανε στὸν ἴσκιο τῶν σπιτιῶν ἢ κανενὸς δέντρου. Κυρίες ἀσπροντιμένες τοὺς μοίραζαν τὸ φαί καὶ τὰ τσιγάρα.

Φτήγεια μεγάλη στὸ Ἰνεγκιολ. Μιὰ δραχμὴ, μιὰ δὲκὰ σταφύλια. Μιὰ δραχμὴ ἢ μερίδα φαγητὸ μὲ κρέας. Δυὸ δεκάρες ὁ καφές.

Ξεκινᾶμε πάλι. Ξαναρχίζει τὸ τίναγμα, ὁ δρόμος δὲν εἶναι περίφημος. Καὶ τώρα ἤμουνα καὶ φαγωμένος. Μέσα στὸ

αὐτοκίνητο ἦτανε ἀκόμα δυὸ στρατιῶτες. Καθόμαστε πάνου σὲ κάτι μεγάλες κασόνες γιομάτες πακέτα καπνό. Κρατιόμασταν καλὰ ἀπὸ τὰ σιδερένια στηρίγματα τῆς κουκούλας. Ἀνακάλυψα πὼς τὸ καπάκι μιᾶς κασόνας δὲν ἦτανε καλὰ καρφωμένο· μὲ τὸ ξίφος μου τὸ ἀνασήκωσα καὶ τράβηξα τρία πακέτα καπνό. Ἴσα γιὰ νὰ καπνίσουμε.

Σὲ κάποιο μέρος ἐπιδιορθώνουν τὸ δρόμο, κι ἀναγκαζόμαστε νὰ περνάσουμε ἀπὸ τὰ χωράφια. Ἐνα, δύο, τρία αὐτοκίνητα κολλᾶνε. Τελευταῖο τὸ δικό μας. Ὅσο νὰ τὰ ρυμουλκήσουν ὅλα, κατέβηκα γιὰ νὰ ξεμουδιάσω.

Καμμιά εἰκοσαριά τραυματίες κάθονται σ' ἕναν ὄχτο. Μερικοὶ καπνίζουν. Ὅλοι μαῦροι καὶ γιομαῖτοι σκόνῃ. Θεέ μου! σὰ νὰ τοὺς εἶχανε πασπαλίσει μὲ χῶμα. Ξεσκύφωτοι, ξεσκισμένοι, ξυπόλητοι.

— Γειά σας, παιδιά.

— Καλῶς τὸ παιδί!

— Ποῦθε εἶσαι, πατριώτη; μὲ ρωτᾶει ἕνας.

Τοῦ εἶπα. Βρέθηκε πὼς εἴμαστε πατριῶτες. Ὁ καφερὸς πετάχτηκε ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Θάρρεψε πὼς εἶδε τὴν πατρίδα μας καὶ ρωτοῦσε, ρωτοῦσε καὶ δὲ χόρταινε.

Τὰ παιδιά δὲν εἶχανε τσιγάρα καὶ τοὺς μοίρασα, ὅσα μοῦ βρίσκονταν. Τ' ἀνάψανε καὶ ρουφούσανε τὸν καπνὸ σὰ λιμασμένοι. Χωριστήκαμε ὕστερα γιὰ τ' αὐτοκίνητα εἶχανε ξεκολλήσει κι οἱ σωφὲρ φώναζαν. Ὁ πατριώτης μοῦ ἔσφιξε τὸ χέρι.

— Γειά σου, ρὲ Λουκόπουλε, καλὴ ἀντάμωση, μοῦ εἶπε.

Αὐτοὶ κάτω, ἔμεις κατὰ τὸ Καρακιοῖ. Ἄλλα βουνά. Οἱ μηχανὲς βράζουν καὶ σταματᾶνε δῶ κεῖ τ' αὐτοκίνητα. Στὴν κορφὴ τοῦ βουνοῦ ἕνα καμένο χωριό. Πῆρε τὸ μάτι μου κάμποσους Τούρκους, μικροὺς καὶ μεγάλους, ποὺ ἦτανε γονατισμένοι μπροστὰ σὲ πεντ' ἔξι φαντάρους. Καλὰ καλὰ δὲν πρόλαβα νὰ ἰδῶ τί γίνονταν. Ὑστερα κάμποσα ἄλλα καμένα χωριά ὅπου ξανάσταναν τὰ καλυβόσπιτα. Ἐνας Τουρκαλὸς ψηλὸς ἴσαμε δυὸ μέτρα, μελαψός, μὲ δασιὰ γένεια, δούλευε ὀλομόναχος στὴν κάτω μεριὰ τοῦ δρόμου. Κάρφωνε τὸ σκελετὸ τῆς καλύβας του. Γύρισε καὶ μᾶς κοί-

ταξε. Τέτοια ἀγριάδα, τέτοιο φαρμάκι δὲν ξανάχω ἰδεῖ ποτέ μου σ' ἓνα κοίταγμα. Πῶς τολμοῦσε; Ἐνῶ θάπρεπε νὰ ἔχει τὸ κεφάλι σκυμμένο. Ἐ;

Ἄσο προχωροῦμε, βρίσκουμε συνεργεῖα μηχανικοῦ κι αἰχμαλώτους πὺν δουλεύουν στὸ δρόμο. Ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ ἐπιβλέπουν. Κάμποσοι κρατᾶνε καὶ βούρδουλα στὸ χέρι τους. Βοῖδαραμπάδες πολλοὶ κουβαλᾶνε ἄμμο καὶ λιθᾶρι.

Κάμποσοι στρατιῶτες τραβᾶνε πεζοὶ κατὰ τὸ Καράκιοι. Καὶ καθῶς τοὺς κοιτάω πὺν πᾶνε φορτωμένοι γυλιούς, κουβέρτες, τουφέκια, ἔρχεται στὸ μυαλό μου ἓνα ἥσυχο ἔξοχικό σπιτάκι, ἓνα ἀπὸ τὰ πολλά. Κότες, ἄλογα, βόδια, ὁ σκύλος. Ὁ πατέρας μὲ τὰ χέρια πετσί ἀπὸ τὴ δουλειά, μελαχρινός, καμμένος ἀπ' τὸν ἥλιο. Ἡ μάνα νωρὶς γερασμένη. Τὰ παιδιὰ πὺν παίζουν στὸ πλακοστρωμένο ἄλώνι. Ἐνα χωράφι ποτισμένο ἀπὸ τὸν ἰδρωτὰ τῆς φαμιλιᾶς. Ἐνας κῆπος ὄξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ. Δουλεύουν, ζοῦνε...

Κάτι φωνὲς μοῦ ἔκοψαν τὸ ρεμβασμό. Ἐβγαλα τὸ κεφάλι ὄξω ἀπὸ τὸ ἀδιάβροχο τῆς κουκούλας. Δίπλα μας μιὰ γραμμὴ σιδηροδρόμου, μπροστὰ μερικὲς σκηνὲς χειρουργείου. Σ' ἓνα λεπτὸ στεκόμαστε στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ Καράκιοι. Ἐνα χτίριο καμμένο, ἄποιο ἄλλο δίπλα του, ἓνα ὑπόστεγο πὺν χωρεῖ δυὸ ἀνθρώπους. Ἐνα καφεενεδάκι σκεπασμένο μὲ λινάτσες, λίγα βαγόνια πάνου στὴ γραμμὴ κι αὐτοκίνητα, μέσα σ' ἓνα πλάτωμα φραγμένο μὲ ἀγκαθωτὸ σύρμα. Ἀπόξω ἔφτὰ ὄχτῶ σκηνὲς χειρουργείου. Αὐτὸ εἶναι ὄλο. Στὸ ἀποκεῖ μέρος τῆς γραμμῆς κυλάει τὸ νερὸ μικροῦ ποταμιοῦ.

Τὸ τραῖνο δὲν εἶχε ρθεῖ ἀκόμα ἀπὸ τὸ Ἐσκίσεχιρ καὶ τὸ καρτερούσαμε μ' ἀνυπομονησία ὄλοι. Δὲν εἶχαμε ποῦ νὰ σταθοῦμε.

Ἐνας λοχαγὸς μουστακαλῆς, ὁ φρούραρχος, ὄλο φώναζε.

— Φύγετ' ἀπὸ δῶ! Μὴ στεκόσαστε κεῖ! Σκοπέ, κοιμᾶσαι! Ἄστε στὸ διάολο, ρέ! Νὰ πᾶτε ἀπὸ τὸ πέρα μέρος τῆς γραμμῆς!

Κατὰ τὶς ἐξήμιση ἀκούστηκε ἓνα σφύριγμα. Σὲ λίγο φάνηκε ἡ ἀμαξοστοιχία. Ἔκαμα τὸ σταυρό μου.

Οἱ σκεπὲς τῶν βαγονιῶν ἦτανε γιομάτες τραυματίες. Ἐνα μονάχα ἐπιβατικὸ βαγόνι εἶχαν, τ' ἄλλα φορτηγά. Ὅταν στάθηκε τὸ τραῖνο ἄρχισαν ἀμέσως νὰ κατεβαίνουν ὅσοι μπορούσαν. Δηλαδή ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶχανε στὰ πόδια τραῦμα. Δὲν εἶχανε ὅλα τὰ βαγόνια σκάλες κι' ἔπρεπε νὰ πηδᾶνε ἀπὸ τὴ μιὰ σκεπὴ στὴν ἄλλη οἱ τραυματίες. Ἀρπάζω κι ἐγὼ μιὰ σανίδα καὶ γοργὰ γοργὰ ἀνεβαίνω.

— Λάτε παιδιά, λέω, ἀφοῦ τὴ στέριωσα καλὰ κεῖ ποὺ ἔπρεπε.

Καὶ βόηθησα ὅλους ἓναν ἓναν γιὰ νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ πρόχειρο γιοφύρι. Ὁ τελευταῖος δὲ μπορούσε νὰ σταθεῖ στὰ πόδια του καὶ δὲν ἤξερε τί νὰ κάμει. Ἡ σανίδα ἦτανε πολὺ στενή.

— Γειά σου, μὴ φοβᾶσαι, τοῦ λέω. Δῶσε μου τὸ χέρι σου, δὲ θὰ πέσεις, θὰ σὲ κρατῶ καλὰ.

— Μπουσουλιστὰ θὰ περάσω, κάνει.

Μὰ ὄλο δυσκολευόντανε. Ἦτανε πολὺ στενοχωρημένος. Στὸ τέλος ἀρποκολλήθηκε στὸ χέρι μου καὶ σιγὰ σιγὰ διάβηκε.

Πιο πέρα εἶχανε βάλει μιὰ ξύλινη σκάλα καὶ κατέβαζαν μερικοὺς ἄλλους.

Ὅλος ὁ χῶρος τοῦ σταθμοῦ ἀδειανὸς πρὶν, τώρα εἶχε γιομίσει ἀπὸ φαντάρους κουρελιάρηδες, βρώμικους, μὲ μισὴ ἀρβύλα. Ἄλλοι εἶχανε κρεμασμένα σὲ κούνιες τὰ χέρια τους, ἄλλοι δεμένους γύρω στὸ κεφάλι ἐπιδέσμοντες. Ἄλλοι περπατοῦσαν μὲ δεκανίκια, ἄλλοι ἀκουμπώντας σὲ συναδέσφους. Κάμποσους τοὺς πάγαιναν στὰ χέρια, καὶ δὲν ἀκούγες ἄλλο ἀπὸ βογγητὰ καὶ ἀπὸ γέλια. Οἱ ἴδιοι γελοῦσανε γιὰ τὴν κατάντια τους. Ἐνα νευρικὸ γέλιο. Ὅλοι τραβοῦσανε κατὰ τὶς σκηνὲς ποὺ δὲ θὰ ἔπαιρναν παρὰ μόνο τοὺς βαριά τραυματισμένους. Οἱ ἄλλοι, ἑξακόσιοι καὶ πλεόν ἄντρες, θὰ κοιμόντανε κάτου ἀπὸ τ' ἀστέρια, χωρὶς κουβέρτες, χωρὶς μαντύες, μὲ τὰ ροῦχα λυωμένα, οἱ περισσότεροὶ ξυπόλητοι καὶ σκεδὸν νηστικοί.

Βράδυαζε. Ἐγὼ ἔπιασα μιὰ θέση στὸ ἐπιβατικὸ βαγόνι δίπλα σὲ ἄλλους συναδέρφους. Σιγούρεια τὰ πράγματά μου κι ἔφαγα ψωμί καὶ σαρδέλες τοῦ κουτιοῦ, στὰ σκοτεινά. Ἡ μηχανὴ ἔκανε μανοῦβρες. Τοῦρκοι αἰχμάλωτοι φόρτωναν στὰ βαγόνια πυρομαχικά καὶ ταγάρρα. Κατέβηκα κι ἔκαμα μιὰ βόλτα ὡς πρὸ πάνου, δίπλα στὴ σιδηρομικὴ γραμμὴ. Σὲ μιὰ γούβα, μερικοὶ τραυματίες εἶχαν ἀνάψει φωτιὰ καὶ κάθονταν γύρω ἀπολαβαίνοντας τὴ γλυκεῖα ζεστασιά. Ἔκανε κρύο τσουχερό, καὶ τὸ ἔνιωθα, μόλο πὸν ἤμουνα καλὰ ντυμένος. Ζύγωσα κι ἐγὼ στὴ φωτιὰ κι ἄκουγα τὸ τί μολογοῦσαν τὰ παιδιὰ. Τόσο ἀπλά, μὲ φτωχὰ λόγια, μιλοῦσαν γιὰ τρομερὰ πράματα, πείνα, κακουχίες, σκοτωμούς.

— Στὸ χωριό, παιδιὰ τώρα, ἐκεῖ θὰ τὰ ξεχάσουμε, τελείωναν τὶς κουβέντες τους.

— Ἔ, δίνουν ἄδειες, συνάδερφε; γυρίζει καὶ μὲ ρωτᾷει ἓνας τους. Ἐσὺ ἀπὸ τὴ Σμύρνη ἔρχεσαι, θὰ ξέρεις.

— Λίγες, πολὺ λίγες, ἀποκρίθηκα.

— Τότες θὰ πάρουμε μονάχοι μας, φώναξαν. Κι ἄρχισαν μετὰ νὰ κουβεντιάξουν γιὰ τὸ πῶς θὰ τὰ κατάφερνε ὁ καθένας.

Κάποια στιγμή, μιὰ ἀγριοφωνάρα μᾶς ἔκαμε νὰ γυρίσουμε πίσω.

— Ἔ σεῖς! Τί ἀνάψετε φωτιὰ αὐτοῦ, ποῖονε ρωτήσατε;

Ἦταν ὁ φρούραρχος, ὁ μουστακαλής.

— Κάνει κρύο, κὺρ λοχαγέ, μίλησαν δυὸ τρεῖς μαζί, κι ἀνάψαμε δυὸ παλιόξυλα νὰ ζεσταθοῦμε λιγάκι.

— Τὸν κακό σας τὸν καιρό, βρέ, πὸν δὲν ἀφήσατε σάνιδι γιὰ σάνιδι, λέει ἐκεῖνος ξαναμμένος.

— Δὲ σοῦ χρωστᾶμε τίποτα γιὰ νὰ βρίζεις.

— Σκασμός, ρὲ γαῖδούρι! Γκρεμοτσακιστήτε ἀπὸ κεῖ παλιοτόμαρα.

Οἱ τραυματίες ἀγρίεψαν.

— Ἔ, τοῦ κίνουν, τὶς παλληκαριὲς στὸ μέτωπο νὰ πᾶς νὰ τὶς δείξεις. Ὅχι ἐδῶ, πὸν ἤρθες καὶ τρύπωσες.

— Βρὲ ζωντανά! βρὲ ἀφιλότιμοι! βρὲ ἄτιμοι! θὰ σᾶς στείλω στρατοδικεῖο!

Ἐκεῖνοι ξεστόμισαν ἀδιάντροπα κάποια αἰσχρὴ φράση πὸν ἔκαμε τὸ φρούραρχο νὰ λυσσαίξει.

Ἐβγαίνουν ἀπὸ τὸ στόμα του σωρὸς τὰ βρωμόλογα, οἱ προστυχιές, οἱ ἀφροί. Καὶ στὸ τέλος, γυρίζοντας νὰ φύγει εἶπε: — Ἄναντροι! Αὐτοτραυματίες!

Ἐνα μεγάλο «ἄερα» ἦταν ἡ ἀπόκριση στὰ λόγια του.

— Στὸ μέτωπο, στὸ μέτωπο, φώναξε ὕστερα κάποιος, καὶ τὸ πήρανε ὅλοι καὶ τὸ ξεφώνιζαν σὰν τρελλοί.

Ἐφυγα μὲ βαρεῖα τὴν καρδιά.

Πῆγα στὴ θέση μου στὸ βαγόνι καὶ ξαπλώθηκα πάνου στὸν πάγκο. Σὲ λίγο μὲ πῆρε ὁ ὕπνος. Κατὰ τὶς δύο μετὰ τὰ μεσάνυχτα μισοξύπνησα. Εἶχαμε φτάσει στὸ σταθμὸ τοῦ Ἐσκίσεχιρ. Νὰ βγῶ ὄξω, δὲν εἶχα ποῦ νὰ πάω. Ὁ πάγκος ἄδειασε, ἔστρωσα τὴν κουβέρτα μου κεῖ πάνου καὶ ξαπλώθηκα σὰν σὲ κρεβάτι. Εἶχα καιρὸ νὰ ἰδῶ τέτοιο κρεβάτι.

Στὸ περίφημο Ἐσκίσεχιρ. Τί ἄλλο ἀκούγαμε τόσον καιρὸ τώρα; Ἐσκίσεχιρ μόνο. Τὸ πρωῖ, κατὰ τὶς ἔξι, πὸν ξύπνησα ἔκανε τσουχερὸ κρύο. Ἐρριξα λίγο νερὸ στὸ μούτρο μου κι ὕστερα ἔφκιασα τσαῖ στὸ ταξιδιωτικὸ καμινετάκι πὸν ἔσερνα μαζί μου. Βούτηξα κουραμὰνα στὸ τσαῖ κι ἔφαγα καλά. Φορτώθηκα τὰ πράματά μου ὕστερα καὶ κατέβηκα ἀπὸ τὸ βαγόνι.

Στὸ σταθμὸ κίνηση μεγάλη. Ἀξιωματικοί, στρατιῶτες, τραυματίες. Καὶ κάμποσοι ὑπάλληλοι τοῦ σιδηροδρόμου.

Σὲ μιὰ πλάγια γραμμὴ ἦταν στὴ σειρὰ πολλὰ βαγόνια ξεχαρβαλωμένα καὶ καμμιὰ σαρανταριά σακάτικες ἀτομηχανές. Ὁ Κεμάλ τὰ εἶχε κάμει ἔτσι.

Πῆρα ἓνα λουστράκι γιὰ νὰ μοῦ κρατάει τὸ κιβώτιο καὶ τράβηξα γιὰ τὸ σταθμὸ ἀσυρμάτου, ρωτώντας συναδέρφους. Ἦμουνα ἀρματωμένος καλά, γυλιό, σακκίδιο, σπαθί, τουφέκι, παλάσκες.

Δυὸ μέρες γύριζα στὸ Ἐσκίσεχιρ. Ἡ πόλη ἀρχίζει ἀπά-

νου ἀπὸ ἓνα βουναλάκι καὶ φτάνει ὡς τὸ σταθμὸν. Ἔχει ἓνα ζαχαροπλαστεῖο πὺν τρώει κανέννας μόνον κρέμα κι ἓνα καφενεῖο τῆς προκοπῆς, ὅπου πᾶνε οἱ ἀξιωματικοί. Χαλβατζίδικα καὶ τουρκοκαφενέδες ἢ ἑλληνικοί, βρώμικοι, πολλοί. Ἐστιατόρια δύο. Πατσατζίδικα μπόλικα. Εἶναι κάτι καλοῦτσικα μαγαζιά, πολλὰ ἐμπορικὰ ὀβραϊϊκα σὲ ξύλινες παράγκες, καὶ ἀργαστήρια. Κάτι χρυσοὶ φκιάνουν πρωτόγονης τέχνης δαχτυλίδια, ἀσημένια ἢ μαλαματένια. Στὸ «Γιοφύρι» πὺν λένε, χωριάτισσες καὶ χωριάτες Τοῦρκοι πουλᾶνε ψωμὶ μαῦρο φτενὸ σὰν πῆτα, μυζήθρα καὶ μάλλινες κάλτσες. Ἀκόμα κι ὅ,τι ἄλλο βγάνει τὸ χωριὸ τους. Κάθονται κατὰ ἡλιοῦ σταυροπόδι κι ἔχουν μπροστά τους τὸ ἐμπόρευμα. Καπνὸ λαθραῖον, μέσα σὲ χωνάκια, βρίσκεις σὲ κάθε βῆμα. Ἐδῶ ἔχουν καὶ πίπες ἀπὸ σῆπιον, ἓνα ὄρυκτὸ πὺν μοσκολοαίει καὶ πὺν βγαίνει μονάχα σ' αὐτὰ τὰ μέρη.

Κάπου, κοντὰ στὸ φρουραρχεῖο, εἶναι θερμοπηγή.

Ἔχει καμμιά σαρανταριά χιλιάδες ψυχὲς τὸ Ἐσκήσεχιρ, κι ὅμως τίποτα τὸ ἀξιοθέατο δὲ βρίσκεται. Τὸ μόνον πὺν ἀξίζει σ' αὐτὴ τὴν πολιτεία εἶναι ὁ δρόμος δίπλα στὸν Πουρσάκ. Στὶς δυὸ ὄχτες τοῦ ποταμοῦ δέντρα. Ἄλλο τίποτα. Παλιόσπιτα, παλιόδρομοι, παλιομάγαζα.

Καμῆλες εἶδα ἄπειρες. Τὶς χρησιμοποιοῦσαν γιὰ μεταφορὰ ὕλικῶν τοῦ στρατοῦ.

Κάπου στὸ σταθμὸν ἓνα μεγάλο ἐργοστάσιο τῆς ἐταιρείας τῶν σιδηροδρόμων. Σὲ ἡσυχους καιροὺς ἐπιδιόρθωνε ἢ καὶ ἔφκινε ἀκόμα, καθὼς λένε, βαγόνια καὶ μηχανές. Τώρα ἀκούγονταν πολλὰ γι' αὐτό. Ἐκεῖ μέσα, λέει, οἱ Ἕλληνες χύνουν κανόνια, φκιάνουν ὀβίδες καὶ τὰ λοιπὰ.

Τὸ Ἐσκήσεχιρ ἦταν γιομάτο τραυματίες. Δὲν ἔβλεπες ἄλλο τίποτα ἀπὸ τραυματίες.

Καθόμουνα μέσα στὸ ζαχαροπλαστεῖο. Ὅξω φυσοῦσε ἀγέρας δυνατὸς καὶ κρύος. Μιὰ στιγμή μισανοίγει ἢ πόρτα καὶ χώνεται ἓνα ξεσκούφωτο κεφάλι μ' ἀχτένιστα μακρὰ μαλλιά. Ἀκουσα:

— Ἐ, ρὲ παιδιά, ἔσεῖς καλὰ τρῶτε γλυκά, ἐμεῖς δὲ θὰ φᾶμε κανένα;

— "Ελα μέσα, είπανε δυὸ ἀξιωματικοὶ πὸ καθόντανε πρὸς τὸ παράθυρο.

"Ανοιξε περισσότερο ἢ πόρτα καὶ μπῆκε μέσα ἕνας ἄνθρωπος.

Φοροῦσε σκισμένο στρατιωτικὸ χιτῶνιο, κάτι κουρέλια ἀντὶς γιὰ παντελόνι καὶ στὶς πλάτες του εἶχε ριγμένη μιὰ χωριάτικη βελέντζα. Ἦτανε ξυπόλητος κι εἶχε κρεμασμένο τὸ δεξιὸ του χέρι σὲ βρώμικη κούνια.

— Τί εἶσαι σύ; ρώτησαν οἱ ἀξιωματικοί.

— Στρατιώτης εἶμαι κι ἐγώ.

— Κάτσε. Πῶς εἶσαι ἔτσι; Τραυματίας εἶσαι;

— Ναί.

— Καὶ γιατί δὲν πῆγες σὲ κανένα νοσοκομεῖο;

— Ἄμ ἔτσι μᾶς ἔχουν πεταμένους ὅλους!

— Τ' ἄρβυλα σου τί τάκαμες;

— Τὰ κλέιπανε στὸ χειρουργεῖο.

Ἀπαντοῦσε στὶς ἐρωτήσεις τῶν ἀξιωματικῶν, ἐνῶ μὲ λίμα ἔτρωγε τὴν κρέμα ποῦ τοῦ εἶχανε φέρει. Δὲν κατάφερε νὰ πιάνει καλὰ τὸ κουταλάκι μὲ τὸ ζερβὶ του χέρι τὸ γερό.

Δὲν ἔμοιαζε νὰ ἦταν στρατιώτης, δὲν ἔμοιαζε ἄνθρωπος. Ἐνα βασανισμένο μοῦτρο καὶ κουρέλια. Στὰ ἴδια χάλια ἦτανε καὶ ὅλοι οἱ τραυματίες ποῦ εἶδα ὄξω.

Τὴν Κυριακὴ, κοπέλες Ἑλληνοποῦλες ἔκαμαν ἕναν ἔρανο γιὰ τοὺς τραυματίες. Κατὰ τὸ γιόμα ἔπαιξε ἢ μπάντα τοῦ Πέμπτου Μετόπισθεν, ἀπόξω ἀπὸ τὸ καφενεῖο τῶν ἀξιωματικῶν. Μαζωχτήκανε στρατιῶτες, πολίτες, ἕνα γύρο. Οἱ τραυματίες ἀκούγανε τὰ πεταχτὰ τραγουδάκια μὲ μία ἔκσταση, σὰ νάχε ἀνοίξει ὁ οὐρανὸς καὶ ν' ἀκουγότανε θεϊκὴ μελωδία. Κάμποσοι ποῦ ξέρανε τὸ σκοπὸ τοῦ τραγουδιοῦ τὸν μουρμούριζαν ἢ τὸν σφύριζαν. Κι οἱ πολίτες τοὺς κοίταζαν μὲ θαυμασμό.

Τὴ μιὰ βραδιὰ κοιμήθηκα στὸ σταθμὸ ἀσυρμάτου, τὴν ἄλλη μέσα σ' ἕνα βαγόνι τοῦ σιδηροδρόμου. Τὸ τραῖνο δὲν εἶχε ταχτικὰ δρομολόγια καὶ ἔπρεπε νὰ βροῖσκουμαι κεῖ κάτου στὸ σταθμὸ, γιὰ νὰ φύγω.

Ἀντίο, Ἐσκίσεχιρ.!

Τὴς 13^{1/2} τῆς ἄλλης μέρας φύγαμε. Στὸ Καράκιοϊ βρήκαμε κατασκηνωμένη τὴν Ἀνεξάρτητη Μεραρχία, πάνου κάτου εἰκοσιπέντε χιλιάδες κόσμο. Οὔτε ψωμί βρισκόντανε κεῖ, οὔτε νερό, οὔτε λιθάρι. Τὰ ξεπάστρεψε ὅλα ὁ στρατός. Καὶ δὲν εἶχα πάρει τίποτα μαζί μου. Μέσα στὸ σακκίδιό μου βρῆκα ἓνα ξεροκόμματο ψωμί, ὡς εἴκοσι δράμα, πὸν τὸ εἶχα ἀπὸ τὴ Σμύρνη. Ἔφκιασα κακάο καὶ τὸ βούτηξα. Ποῦ νὰ χορτάσω ὅμως!

Κάθισα λυπημένος στὸ κατώφλι τῆς πόρτας τοῦ καμμένου σταθμοῦ κι ἔσφιγγα μὲ τὰ χέρια τὴν κοιλιά μου. Μέσα εἶχανε σωριασμένα τσουβάλια μὲ γαλέτα. Ἐνας στρατιώτης φύλαγε.

— Ἐ, συνάδερφε, τοῦ λέω, δὲ μοῦ δίνεις λίγη γαλέτα νὰ φάω γιατί πεινῶ;

— Ἄντε, ρέ, στρίβε, πὸν μᾶς κάνεις τὸν πεινασμένο! λέει ἀπότομα.

— Τί δὲν πιστεύεις; Δὲν εἶσαι ἄνθρωπος. Σοῦ λέω ἔχω ἀπ' τὸ πρῶν νὰ φάω

— Καὶ τί μὲ μέλει ἐμένα! Ἄν ἦσουνα τραυματίας νὰ σοῦδινα. Ἐσὺ κοροϊδεύεις, ρέ.

— Ἄν κοροϊδεύω, ἐγὼ τὸ ξέρω. Σοῦ λέω μονάχα πὸς δὲ σὲ βλέπω ἀπὸ τὴν πείνα.

Δὲ μοῦ μίλησε.

Ἔστερα ἀπὸ λίγο κάτι μὲ σκούντησε στὸν ἀγκῶνα. Εἶχα τὸ σακκίδιο μου πίσω μου καὶ νόμισα πὸς ὁ στρατιώτης μὲ τὴς γαλέτες τὸ κλωτσάει γιὰ νὰ τὸ πετάξει ὄξω.

Γύρισα, ἔτοιμος νὰ τὸν βροῖω τὸν παλιάνθρωπο. Μὲ κράτησαν τρία λόγια του:

— Ἄδειασε το αὐτό.

Ἦταν ἓνα σακκίδιο γιομάτο γαλέτα. Πέταξα μὲ λίμα ἓνα κομμάτι στὸ στόμα μου, ἐνῶ τὰ ἄλλα τὰ ἄδειασα στὸ δικό μου σακκίδιο.

Ἦμουν εὐτυχισμένος.

Ξημερώνοντας ἡ ἄλλη μέρα φύγαμε. Τ' αὐτοκίνητα γιομάτα τραυματίες, θέση δὲ μποροῦσα νὰ βρῶ. Παρακάλεσα ἕνα σωφῆρ νὰ μὲ πάρει στὸ φτερό τοῦ αὐτοκινήτου.

— Τί λές, παιδί μου, νὰ σὲ σκοτώσω!

Στάθηκα κι ἐγὼ ἐκεῖ δίπλα νὰ ἴδῶ τί θὰ γίνεῖ. Στὴ θέση τοῦ σωφῆρ μπροστὰ χωροῦσανε τέσσερις ἄνθρωποι. Κάθισε ὁ σωφῆρ, ὁ βοηθός του κι ἕνας ἀξιωματικός. Περίμεναν ἀκόμα ἕναν ἀξιωματικό. Τὸν φέρανε ἀπὸ τὸ χειρουργεῖο πάνου σ' ἕνα φορεῖο.

— Ἐμπρὸς σηκῶστε τον, παιδιά, εἶπε ὁ σωφῆρ στοὺς τραυματιοφορεῖς.

— Πῶς; τί; ἔκαμε ὁ ἀξιωματικός. Μὴ μὲ γγίξει κανένας.

— Μὰ πῶς θὰ πᾶτε κύρ λοχαγέ; εἶπε ὁ σωφῆρ.

— Ἔτσι, ὅπως εἶμαι.

— Μὰ θὰ σᾶς βάλουμε μέσα καὶ κουνάει πολὺ τὸ αὐτοκίνητο.

— Ἄς κουνάει ὅσο θέλει. Ἄδύνατο, ἀδύνατο, παιδάκι μου, νὰ σηκωθῶ ἀπὸ δῶ.

— Σᾶς ἔχουμε μιὰ ὠραία θέση δῶ μπροστὰ.

— Μὰ δὲν τὸ καταλαβαίνεις πὼς αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ γίνεῖ; Εἶναι σπασμένη ἡ ραχοκοκκαλιά μου.

Εἶχε φτάσει κι ἕνας γιατρὸς ἀπὸ τὸ χειρουργεῖο.

— Καλά, βάλτε τον μὲ τὸ φορεῖο μέσα, εἶπε ὁ γιατρός.

Οἱ τραυματίες, πού ἦτανε μέσα στὴν κασόνα τοῦ αὐτοκινήτου, κάμανε τόπο γιὰ νὰ χωρέσει τὸ φορεῖο.

Ἐγὼ κάθισα μπροσιά, δίπλα στὸν ἄλλον τραυματία ἀξιωματικό, πού τοῦ εἶχανε τὸ πόδι δεμένο μὲ κάτι σανίδα. Εἶχε καὶ στὸ χέρι ἕνα τραῦμα.

Καὶ ξεκινήσαμε. Γοῦβες, λιθάρια, χαντάκια στὸ δρόμο. Οἱ τραυματίες μέσα βογγούσανε. Ὁ ἀξιωματικός, πού καθόντανε δίπλα μου, ζάρωνε τὸ μούτρο καὶ δάγκωνε τὰ χεῖλια του. Κι ὅμως εἶχε τὴν καλύτερη θέση.

— Μήπως σᾶς στενοχωρῶ, κύριε ὑπολοχαγέ; ρώτησα καὶ μαζώχτηκα ὅσο μποροῦσα κατὰ τὴν ἄκρη.

— Ὁχι, παιδί μου!

Μιὰ ὥρα δρόμος, δυὸ ὥρες, τρεῖς. Διαβολόδρομος. Μὰ

τώρα δὲν ὑπόφερνα ἐγώ. Τὸ κάθισμα ἦτανε μαλακό, μπροστά τὸ αὐτοκίνητο δὲν κουνάει, ὁ ἀγέρας μου χτυποῦσε τὸ μούτρο.

Πότε πότε οἱ τραυματίες ἀνασήκωναν τὸ μουσαμαδένιο παραπέτασμα πὺν χωρίζει τὴ θέση τοῦ σωφῆρ ἀπὸ τὴν κασόνα. Κι ἀκούγαμε δυνατώτερα τὰ βογγητά. Δυὸ ἦτανε οἱ βαριά τραυματισμένοι: ὁ ἀξιωματικὸς στὸ φορεῖο κι ἕνας φαντάρος μὲ σπασμένο τὸ ζερβὶ χέρι.

Περνούσαμε σ' ἕνα πλάγι τοῦ βουνοῦ ὅπου τὰ νερὰ εἶχανε ἀυλακώσει τὸ δρόμο. Τ' αὐτοκίνητο χοροπηδοῦσε.

— Σωφῆρ, μωρὲ σωφῆρ! ἀκούγεται ἀπὸ μέσα ἡ φωνὴ τοῦ λοχαγοῦ τοῦ ξαπλωμένου στὸ φορεῖο. Μὲ πέθανες σωφῆρ, ἄτιμε σωφῆρ, λωποδύτη, κλέφτη! Σταμάτα, κατέβασέ με κι ἄφησέ με δῶ. Τραβᾶτε σεῖς, οἱ ἄλλοι, κι ἀφήστε με... Σωφῆρ μασκαρά, μαχαιροβγάλτη!... "Ἀχ!... "Ἀδερφέ μου σωφῆρ, ἀδερφούλη μου, ἔλα μέσα σωφεράκι νὰ σὲ φιλήσω. Ἐδῶ μέσα ἔλα, δὲν ἔχω ἄλλον ἀπὸ σένα στὸν κόσμο!

Καὶ σώπασε καὶ ἀκουγόντανε ἡ ἀνάσα του, μὲ ὄλο τὸ ροχασμὸ τῆς μηχανῆς.

Τότε ἄρχισε ὁ φαντάρος μὲ τὸ σπασμένο τὸ χέρι:

— "Ἀχ! τ' εἶναι τοῦτο, ἀδερφάκια μου; Τραβᾶτε, τραβᾶτε... Σώπα λοχαγούλη μου, σώπα, ἀξιωματικούλη μου. Νά, ἐδῶ εἶμαι γώ... "Ὅσο εἶμαι γώ, μὴ φοβᾶσαι τίποτα...

"Ἀνασηκώθηκα στὸ κάθισμα κι ἔχωσα τὸ κεφάλι μου στὸ ἄνοιγμα τῆς κασόνας. Ὁ φαντάρος μὲ τὸ σπασμένο χέρι καθόντανε σταυροπόδι δίπλα στὸ φορεῖο τοῦ λοχαγοῦ. Κοιτάζόντανε καὶ κοντανάσαιναν.

Ὁ λοχαγὸς σηκώνει τὸ χέρι του κι ἀγκαλιάζει τὸ φαντάρο. Ὁ φαντάρος μὲ τὴν παλάμη τοῦ δεξιοῦ του χεριοῦ χαϊδεύει τὸ μέτωπο τοῦ ἀξιωματικοῦ. Οἱ ἄλλοι τραυματίες τοὺς κοιτᾶνε.

Κάθισα στὴ θέση μου.

"Ἐξη ὥρες ἀκόμη θέλαμε γιὰ νὰ φτάσουμε στὴν Προῦσα.